

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

ADABIYOTSHUNOSLIK

2025 Vol. 2 (2)

www.literature.tsuull.uz

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Nurboy Jabborov
Bahodir Karimov

Mas'ul kotib: Sohiba Madirimova

Tahrir kengashi

Nusratulla Jumaxo'ja, Iqboloy Adizova, Abdulla Ulug'ov, Dilnavoz Yusupova, Islom Yoqubov, Qo'ldosh Pardayev, Umida Rasulova, Akrom Dehqonov, Olim To'laboyev, Tozagul Matyoqubova, Shermuhammad Amonov, Shahlo Hojiyeva, Orzigul Hamroyeva, Ilyos Ismoilov, Sohiba Umarova, Gulbahor Ashurova, Ilhom Sayitqulov, Gulzoda Soatova, Dildora Rahmonova, Zilola Shukurova, Furqat To'xtamurodov, Sarvinoz Rasulova.

Jurnal haqida ma'lumot

“Adabiyotshunoslik” – “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining adabiyotshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta nashr etiladi.

Jurnalning **“Adabiyotshunoslik”** seriyasida o'zbek va jahon adabiyoti tarixi, xalq og'zaki ijodi, adabiyot nazariyasi, o'zbek mumtoz adabiyotining qo'lyozma manbalari va matnshunoslik muammolari, jadidchilik va jadid adabiyoti, zamonaviy adabiy jarayon, adabiy tanqid hamda qiyosiy adabiyotshunoslik yo'nalishidagi eng yangi tadqiqotlar e'lon qilinadi. O'zbek va jahon adabiyotshunosligi erishgan so'nggi yutuqlari aks etgan ilmiy maqolalarni nashr etishga alohida diqqat qaratiladi. Maqolalarning ilmiy saviyasi va tahliliy quvvati yuqori bo'lishiga e'tibor beriladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasida O'zbekiston va xorijiy davlatlarning e'tirof etilgan atoqli olimlari, oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilari, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar hamda magistrantlarning ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasi 2022-yil yanvar oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: adabiyotshunoslik2022@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

www.literature.tsuull.uz

MUNDARIJA

MUMTOZ ADABIYOT TARIXI

Iqboloy Adizova

Millatni uyg'otuvchi kuch5

Shermuhammad Amonov

Ahmad Tabibiyning mustazod she'rlarga bog'langan taxmislari 20

Furqat To'xtamuratov

Muhsiniy she'riyatida qo'llangan ma'naviy san'atlarning ijodkor g'oyaviy niyatini ochishdagi o'rni38

Hulkar Sulaymonova

“Rasailu-l-Xorazmiy” asarining qo'lyozma nusxalari geografiyasi52

Sanobar Muxamedxodjayeva

Alloma Mahmud Zamaxshariy va uning ijodiy faoliyati64

Aziza Muratova

Alisher Navoiy ijodida Yusuf (a.s.) obrazi75

Aziza Almardonova

Orifona g'azallarda nafs tarbiyasi85

Nargiza Boymuratova

Lutfiy she'riyatida orif obrazi94

Kamola Allanazarova

She'riyatda davr muammolari va ma'rifat talqini105

Nafisa Tuxsanova

Sa'dulla Siyoyevning “Shaybonixon” obrazini yaratishda badiiy mahorat117

Mubina Abbasova

Yangi O'zbekiston boburshunosligi123

ZAMONAVIY ADABIYOT MUAMMOLARI

Abdulla Ulug'ov

Badiiy asarda adabiy qahramon portretining o'rni va ahamiyati132

Islomjon Yoqubov

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi badiiy jozibasini208

Umida Rasulova

Hikmatlarda odam va olam konsepsiyasi221

Tozagul Matyoqubova

Fikr va tuygʻuni yagona rakursda uygʻunlashtirgan shoir230

Sarvinoz Rasulova

Tohir Malik asarlarida qatagʻon qurbonlari taqdirining aks etishi241

Matluba Norbaboyeva

Oʻzbek xalq maqollarida yetimlik motivi talqini251

Usmonova Sharifa

Muhammad Alining “Mangu quyosh” romanida obrazlar xilma-xilligi260

Sarvinoz Rasulova, Madina Bolliyeva

Balladada tuygʻu tasviri270

Oygul Matkurbanova

Qamchibek Kenja hikoyalarida ayol obrazi279

Dilovar Nurmurodova

Abdurashid Nurmurodov ijodida urush mavzusining aks etishi291

Shalola Davletova

Borxes ijodining falsafiy talqini300

Maʼrifat Alimqulova

Mamatqul Hazratqulov hayoti va ijodiga chizgilar309

Habiba Ergasheva

Faxriyorning sheʼriy tarjimalari320

Muharram Ibodullayeva

Biografik metodning badiiy asarni oʻrganishdagi imkoniyati ...330

She'riyatda davr muammolari va ma'rifat talqini

Kamola Allanazarova¹

Abstrakt

Mazkur maqolada XX asr boshlari o'zbek ayol shoirlari Nozimaxonim, Hakima, Mutriba va boshqa ijodkorlarning she'riy merosi tahlil etilib, ularning o'zbek adabiy tafakkuri taraqqiyotidagi o'rni ochib berilgan. Shoirlar asarlarida milliy o'zlik, ma'rifat, ayolning ijtimoiy mavqei, yosh avlod tarbiyasi kabi dolzarb g'oyalar poetik ifodasini topgani ilmiy asosda yoritilgan. Ular ijodida, xalq turmush tarzini haqqoniy, murakkab tashbeh va bezaklardan holi, sodda va aniq til orqali ifodalash an'analari rivojlandi. Ularning badiiy-estetik qarashlari, poetik tafakkuridagi yangilanishlar va jamiyatdagi o'zgarishlarga munosabati tahliliy yondashuv asosida ochib berilgan. Maqolada poetik vositalar, janr xususiyatlari, ijtimoiy-falsafiy ruhning yuksalishi ilmiy asosda ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: *Nozimaxonim, Hakima, Mutriba, ayol shoirlar, ma'rifatparvarlik, ijtimoiy adolat, milliy o'zlik, mavzu va g'oya, badiiy tafakkur, she'riyat.*

Kirish

XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida o'zbek adabiyoti, xususan, she'riyat ijtimoiy hayotdagi murakkab jarayonlarni aks ettirishda muhim vositaga aylandi. Bu davr shoirlari ham o'z asarlarida jamiyatni uyg'otish, xalqni jaholat va mustamlaka zulmidan qutqarish g'oyasini ilgari surdilar. Ularning she'riyatida erkinlik, ozodlik, ilm-ma'rifatga da'vat, ayollarning ijtimoiy o'rnini mustahkamlash kabi masalalar yetakchi mavzulardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Shoirlar turmush voqeliklarini badiiy tahlil qilishda realistik yondashuvga tayanib, zamon muammolarini obrazlar, ramzlar va lirik ifodalar orqali ochib berishga intildilar. Ayniqsa, xalq hayotidagi savodsizlik, ijtimoiy tengsizlik, diniy aqidaparastlik kabi muammolar ular ijodining diqqat markazida bo'ldi. Shu jihatdan

¹ Allanazarova Kamola Dustmurodovna – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti.

E-pochta: allanazarovakamola021@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-7960-1139

Iqtibos uchun: Allanazarova, K. 2025. "She'riyatda davr muammolari va ma'rifat talqini". *O'zbekiston: til va madaniyat*. 2(2): 105-116.

ular jadidchilik ruhiga yaqin turib, yangi usuldagi maktablar ochish, ma'rifiy yangilanishlar, g'arbdagi ilg'or ta'lim tizimlarini o'zlashtirish zarurligini targ'ib etdilar. Bu davr shoirlari she'riyati lirik qahramonining shaxsiy kechinmalarini emas, balki xalq taqdiriga daxldor ijtimoiy o'y-mulohazalarni ilgari surishga xizmat qilgan she'riyat bo'ldi. Xalqni g'aflatdan uyg'otish, mustaqil fikrlashga chorlash va islohotlar g'oyasini ommalashtirish, ayollar erkinligi asosiy maqsad sifatida qaraldi. XIX asrning ikkinchi yarmidan XX asr boshlarigacha bo'lgan davrda o'zbek she'riyati o'zining xalqchilik tamoyiliga asoslanganligi bilan ajralib turadi. Shoirlar o'z asarlarida xalqning turmush tarzini, ijtimoiy haqiqatlarini yoritib, badiiy obrazlar orqali keng ommaga yetkazishga intildilar.

Asosiy qism

XIX asrning ikkinchi yarmi hamda XX asr boshlaridagi o'zbek she'riyati taraqqiyotida inson kamolotini ma'rifat orqali ta'minlash g'oyasi yetakchi estetik tamoyil sifatida shakllandi. Bu davr adabiy jarayonida ma'rifiy-axloqiy qadriyatlar poetik tafakkurning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Keyingi bosqichda esa ijtimoiy ongda yuz bergan o'zgarishlar ta'sirida oddiy inson obrazining real hayotiy kontekstda talqin etilishi va uning turmush tarzi badiiy ifodaning markaziy obyektiga aylana boshladi. Professor Qozoqboy Yo'ldosh buni quyidagicha ta'kidlaydi: **"Adabiyot XIX asrning ikkinchi yarmidan e'tiboran Alloh, odam va ishq munosabatlarining an'anaviy tadqiqidan maishiy turmush realliklari tasviriga o'tdi... XX yuz yillikda o'zbek adabiyoti to'liq ijtimoiy adabiyotga aylandi. Dastlab Komil, Muqimiy, Zavqiy, Furqat, Avaz singari adiblar ijodida yuz ko'rsatgan bu xususiyat jadid adabiyotining asosiy belgisi bo'ldi"** [Yo'ldoshev 2006, 29].

Bu holat adabiy jarayonda real hayot voqealigi, xalq turmush tarzi, ijtimoiy adolat, tenglik va taraqqiyot kabi dolzarb masalalarning badiiy tafakkur markaziga chiqayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, jadid adabiyoti vakillari ijodida bu yo'nalishlar chuqur ijtimoiy mazmun kasb etgan bo'lib, keyinchalik ushbu tendensiya ayol shoirlar she'riyatida ham uzviy davom ettirildi. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlaridagi o'zbek she'riyatida, xususan, ayol shoirlar ijodida lirik qahramon mavjud ijtimoiy-siyosiy muammolardan chiqish yo'lini, avvalo, yoshlarni tarbiyalashda deb biladi. Ularning ongini uyg'otish, ilm-ma'rifatga yo'naltirish hamda dunyoviy fanlarni o'rgatish orqali jamiyatda ijobiy o'zgarishlarga erishish mumkinligi

g'oyasi ilgari suriladi. Ma'rifat va taraqqiyot g'oyalari o'zbek she'riyatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib bordi. Xususan, shoiralar ijodida bu g'oyalar ijtimoiy adolat, xalq taqdiriga befarq bo'lmaslik, ayollar va yoshlarning jamiyatdagi o'rnini anglash kabi masalalar bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi. Shoiralar lirik qahramonlari mavjud illatlarni – jaholat, savodsizlik va zulmni fosh etar ekan, ularning ildiziga qarshi kurashning asosiy vositasi sifatida ma'rifatni ko'rsatadilar. Bu yondashuv o'z mohiyatiga ko'ra, jadid adabiyotining g'oyaviy-estetik mezonlariga yaqin turadi.

Ma'rifat asosida jamiyatni uyg'otish, avlodni dunyoviy ilmfan bilan qurollantirish zarurligi haqidagi qarashlar nafaqat badiiy adabiyotda, balki matbuotda ham faol ilgari surilgan. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiy "Samarqand" gazetasi sahifasida 1913 -yil 12-iyulda chop etilgan "Ehtiyoji millat" nomli maqolasida shunday deydi: "Boshqa millatlarga qaralsa, ko'rilmurki, muntazam maktablari bor va avval maktabda diniy ilm ustida dunyoviy ilm va fanlar ham o'qilur. Chunki dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdur. Zamona ilmi va fanidan bebahra millat boshqa millatlarga poymol bo'lur" [Mahmudxo'ja Behbudiy 2009, 200].

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida o'zbek she'riyati ijtimoiy, siyosiy hayotdagi dolzarb muammolarni badiiy ifodalashga yo'naltirildi. Ayniqsa, ayol shoiralar ijodida bu muammolar chuqur badiiy va obrazli tasvirlar orqali yoritildi. Mustamlaka siyosati natijasida yuzaga kelgan ijtimoiy adolatsizlik, xalqning qashshoqlashuvi, ayollarning tahqirlangan ijtimoiy mavqei kabi muhim masalalar ularning asarlarida muhim o'rin egalladi. Shoiralar o'z she'rlarida xalqning real holatini, ijtimoiy zulm va ma'naviy turg'unlikni tasvirlabgina qolmay, balki uni yengish yo'llarini ham g'oyaviy jihatdan ilgari surdilar. Bu holat ularning ijodida badiiy tasvir vositalarining kuchayishi, ramziy ifodalar va lirik obrazlar orqali fikrni chuqur ifodalashga sabab bo'ldi. Ayniqsa, XIX asr oxiridan boshlab kuchaygan Rossiya mustamlakachiligi va undan keyingi sovet tuzumining yolg'on va'dalari o'zbek ziyolilari, jumladan, ayol shoiralarni befarq qoldirmadi. Ular ijodda faqatgina shaxsiy kechinmalar emas, balki xalq taqdiri, uning ertangi kuni, ayolning jamiyatdagi roli kabi dolzarb mavzularni badiiy muhokama maydoniga olib chiqishdi. Natijada XX asr boshlaridagi ayol shoiralar she'riyati nafaqat estetik, balki kuchli ijtimoiy va ma'rifiy yuklamaga ega adabiy hodisaga aylandi. Nozimaxonim ijodida ijtimoiy uyg'onish, millat tafakkurining yangilanishi, ma'rifat va ilm-fanning xalq taqdiridagi hal qiluvchi o'rni asosiy g'oya sifatida ilgari suriladi.

Shoiraning quyidagi misralarida milliy taraqqiyot uchun muhim vosita sifatida xorijiy tillarni, xususan, rus tilini o'rganish zarurati ilgari suriladi:

Zaboni bezabon bo'lmoq, biling, bu koni illatdur,
Bilay desang zamon ehra haqiqiy sirri hikmatni.

"Zaboni bezabon bo'lmoq" iborasi orqali shoira jaholat, til bilmaslik va tafakkur torligining jamiyat taraqqiyotiga qanday salbiy ta'sir ko'rsatishini tanqid qiladi. Shoiraning bu murojaati alohida shaxsga emas, balki butun jamiyatga, ayniqsa, yoshlarga, millat kelajagiga qaratilgani bilan muhim.

Tamomi ilmi hikmat ham riyoziyot, falakiyot,
Etilmushdur bayoni bu zaboni ila ki tibbiyot [Jalolov 1980, 238].

Bu misralarda esa ilm-fan sohalarining mazmuni xorijiy tillarda shakllanayotgani ta'kidlanadi. Bu fikr orqali shoira ma'rifat egallashda passivlik, faqat diniy bilim bilan cheklanib qolish jamiyatni taraqqiyotdan orqada qoldirishi mumkinligiga ishora qiladi. Bu yondashuv o'sha davr jadid adabiyotining asosiy g'oyasi - ma'rifat bilan millatni uyg'otish g'oyasiga to'la mos keladi. Ayniqsa, bu g'oyaning ayol shoirlar ijodida yangrashini, ularning jamiyatga murojaat qilish mas'uliyatini ko'rsatadi. Yangi hodisalar, ilm-fan yutuqlari xorijiy tillarda ifoda etilayotganini aytib, o'z xalqini bu jarayondan chetda qolmaslikka chaqiradi. Bu chaqiriq ayniqsa yoshlar uchun dolzarb: ular til o'rganish orqali dunyoqarashini kengaytirishi, yangi ijtimoiy tafakkur egasiga aylanishi lozim. "Koni ofatdur" tarzida keskin baholash orqali shoira millat ravnaqi uchun eng xavfli illat — ilmga befarqlik, tildan yiroqlik, zamonaviy tafakkurdan chetda qolish ekanini urg'ulaydi.

Jahonning turli g'avg'osi, yangi ko'p hodisoti ham,
Lisoni rusiyo birla o'qur oni jami odam.
O'qubsan, Nozima, rusi zabonin, senga xislatdur,
Zaboni bezabon bo'lmoq, biling, bu koni ofatdur.

Umuman olganda, Nozimaxonimning bu she'ri uning ijodida ijtimoiy mavzular qanday teran va faol ifodalanganini ko'rsatadi. Shoira ayol shaxsini emas, balki milliy ongni maqsad qilib oladi. U jamiyatni ogohlikka, dunyoviy ilmni egallashga, ayniqsa, xorijiy tillarni o'rganishga undaydi. Nozimaxonimning she'riyati o'zbek adabiyotida ijtimoiy mavzularni ayol nigohidan yoritishda muhim o'rin tutadi. Uning she'rlarida shaxsiy fojia, millat boshidan kechirgan

azob-uqubatlar va ijtimoiy adolatsizliklar murakkab ruhiy holat bilan ifodalanadi [Jalolov 1980, 224].

Shoira o'z ijodida hayotiy realistik tasvirlar va lirizm uyg'unligini ta'minlab, ichki kechinmalarga chuqurroq kiradi. Masalan, quyidagi misralarda "hayotim chashmasi" hayot manbai sifatida, biroq u "sharbat" emas, balki achchiq, og'riqli azob-uqubatlarni anglatadi. Shoira hayotning shirin tomonlari emas, balki "davr jabridin" ya'ni o'sha zamon ijtimoiy-siyosiy bosimi, zulmi uning ruhiy va jismoniy holatiga ta'sir qilganini ta'kidlaydi. Bu satrlar orqali Nozimaxonim o'z davri jamiyatidagi qiyinchiliklarni shaxsiy fojia bilan uyg'unlashtirib, umumiy ijtimoiy muammolarni lirizm vositasida ifodalaydi. Shu bilan birga, "jism ila jonim yonib" degan ibora, insoniy azob-uqubatlarning faqat ruhiy emas, balki jismoniy darajada ham kechayotganini bildiradi. Shoiraning o'z davriga bo'lgan tanqidiy qarashi va ijtimoiy voqealarga munosabati uning ijodida aniq ko'zga tashlanganligini ko'rish mumkin.

Ichmadim sharbat hayotim chashmasidin bir qonib,
Davr jabridin, netaykim, jism ila jonim yonib.
Xalq dermishlar meni bu yurt aro 'ko'b fozila,
Lek yurmushman hamisha darbadar, majruh bo'lib.

Nozimaxonim o'z she'rlarida chirkin jamiyatni ziyraklik bilan tahlil etib, ayollar turmushidagi ziddiyatlarni qalamga oladi. Shoiraning "Ming taassuf", "Afsus", "Eshon oyimlar ta'rifida", "Ayo maxkumlar", "May-u xayron aylama", "Olam gulistondur bu kun" kabi g'azallarida mavjud ijtimoiy tuzum illatlarini tahlil etadi, ayollar turmushidagi ziddiyatlarni fosh qilgan. Jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik va adolatsizlikka qarshi chiqib, boy insonlar doimo rohatda, aysh-ishratda yashayotgan bir vaqtda, mehnatkash xalq bir burda non uchun tinimsiz ishlashi, kulbayi vayronalarda yashashini bayon etgan.

Shuningdek, yangi bosqichda xalqning ijtimoiy-falsafiy tafakkuri va ruhiyatida yuz bergan o'zgarishlar natijasida adabiyot davr ruhini aks etuvchi obraz va yangi mavzular bilan boyidi. She'riyat millatning ahvolini namoyon etuvchi asosiy qurol vazifasini bajardi. Xalqning ong-u tafakkurini yangilab, erk va ozodlik madhini o'zida aks ettirdi. Lirik qahramon jamiyatdagi illatlarga qarshi kurashga otlangan shaxs sifatida gavdalanirildi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, shoirlalar tarjimai holi, hayot yo'liga oid ma'lumotlar ularning chorizm mustamlakasi zamonida dunyoga kelib, sho'rolar istibdodi davrida ijod etganligi bois mazkur davr sho'ro siyosati va mafkuraviy ta'qiqlar ularning ijtimoiy-siyosiy ruhdagi she'rlarida o'z

aksini topgan. Ushbu asarlar o'sha davrning bizga noma'lum ayrim jihatlarini yoritishda muhim manba hisoblanadi. Shoiralar ijodida hayotdagi voqealarni ayol qalbi bilan his etadi va ularni ayollarga xods nafosat, nazokat bilan ifodalaydi.

Shoira Hakima o'z davrining adabiy muhitida hayotning foniyligi, yoshlikning g'animatligi va inson umrining ma'nosini chuqur falsafiylik bilan yoritgan ijodkorlardan biridir. Uning she'rlarida jamiyatga, hayotga, insoniy qadriyatlarga teran munosabat ilgari surilgan.

Kel, ey ko'ngul, havo domin tutib, dil berma dunyog'a,
Na xush davlat, o'zung band aylading zulfi sumansog'a.

Bu satrlar orqali shoira dunyo havasiga berilmaslik, boylik orqasidan quvmaslik kerakligini uqtiradi. "Havo" (nafs) va "dunyo" (foniylilik) obrazlari orqali dilafkor sodda, barcha anglaydigan xalqchil iboralar vositasida xalqning yomon odatlarini o'ziga ko'rsatish orqali ibratli xulosaga kelishga chorlaydi. "Zulfi sumansog'a" (qarama-qarshi yo'ldagi soxta nafslarga) bog'lanish, insonni aldov va g'aflat botqog'iga tortishini bayon qiladi. Keyingi misralarda esa vaqtning o'tkinchiligi va umrning qadri haqida chuqur ijtimoiy-falsafiy mulohazalar bayon etiladi:

Raboti ko'hna dunyoning vafosi yo'q, birodarlar,
G'animatdur siza ayyom, na yetgay bunday asnog'a.

Shoira "raboti ko'hna dunyo" tasvirida bu hayotning eskirgan, ishonchsiz karvonsaroyga o'xshashligini ta'kidlaydi. Shu orqali u zamonasining ijtimoiy-ma'naviy holatiga munosabat bildiradi. She'r davomida Hakima yoshlik va qarilik, bahor va qish timsollari orqali inson umrining o'tkinchiligini falsafiy qiyos orqali ifoda etadi:

Na xush kundur bahor ayyomi, olam sabzapo'sh, rangin,
Yigitlik ham aningdekdur, tushungan ahli ma'nog'a.
Erur fasli bahor yanglig' aziz yoshlik, na xo'b rohat,
Qarigan so'ng zimistondur, ko'ngul qolmas tamannog'a.

Bu misralarda bahor timsolida yoshlik, qish esa qarilik ramzi sifatida keltirilgan. Shoira yosh avlodni vaqtni qadrlashga, uni ma'naviy yetuklik sari yo'naltirishga da'vat etadi. Ayniqsa, "ko'ngul qolmas tamannog'a" satri orqali inson umrining so'nggi pallasida orzu-umidlar so'nishini iztirob bilan tasvirlaydi. Shoiraning ijtimoiy hayotga bo'lgan munosabati, yoshlarni ma'naviy uyg'onishga da'vat etishi quyidagi satrlarda yanada yaqqol ko'zga tashlanadi:

Keling, yoshlar, qurub suhbat, ko'ngulni xush eting bul choq,
Na yetgay hofizu, do'stu shirin so'z birla miynog'a.

Bu yerda u yoshlarni birlik, ma'rifat va suhbat atrofida jam bo'lishga, umr g'animatini behuda ketkazmaslikka chaqiradi. "Hofizu do'stu shirin so'z" — ya'ni san'at, do'stlik va ma'naviy qadriyatlar inson umrining eng go'zal ziynati sifatida talqin qilinadi. She'r yakunida esa umrning foniyligi yana bir bor eslatiladi:

Bu dunyo bir saroydek manzil-u, odamlari mehmon,
Hakima, o'tdi umring, yetmading ul mahfilorog'a.

Bu satrlar orqali shoira nafaqat o'z hayotining, balki butun insoniyatning muqarrar yo'lini - foniylilik va vaqt oldidagi ojizligini badiiy ifoda etgan. "Saroydek manzil" obrazida dunyo hayotining muvaqqatligi tasvirlanadi, "mehmon" so'zi esa insonning bu dunyodagi vaqtincha turishini bildiradi. Shoira Hakimaning bu kabi she'rlari XX asr boshlaridagi ijtimoiy ongda o'zgarishlar, qadriyatlar inqirozi va insoniylikka qaytish g'oyalari bilan uyg'unlashgan. U ayol shoira sifatida nafaqat shaxsiy kechinmalarni, balki jamiyat holatini ham o'zining badiiy tafakkuri orqali yoritishga erishadi. Shu jihatdan uning ijodi, ijtimoiy-falsafiy ruh bilan yo'g'rilgan she'rlari o'zbek adabiyotida ayol qalamiga mansub dolzarb ijtimoiy-tarbiyaviy yondashuvni ifodalaydi.

Shoirlarning lirik qahramoni faqat sevuvchi-seviluvchi, kuyuvchi-kuydiruvchilargina emas, jabr-zulm, ijtimoiy tengsizlik, erksizlikdan oshkora norozilik bildiruvchi, bilimdon, ziyoli ayollardir. Anbar otin, Muazzamxon, Nozimaxonim, Murtibalar she'rlarida xotin-qizlarning haq-huquqlarini tahqir etuvchi qonun-qoidalarga qarshi, ularning ozod, teng huquqli bo'lishlari uchun jamiyatning ilg'or ziyolilarini ham bunga da'vat qildilar. Mutribaning 1916-yilda yozgan she'ri ijtimoiy voqealar, millat boshidan kechirayotgan sinovlar, yoshlarning ruhiy holati va hayot haqidagi falsafiy qarashlarni chuqur aks ettiradi. Mutriba yosh avlodga, ayniqsa, ijtimoiy muammolar, qiynalishlar va shikoyatlar fonida, ko'ngilni yengil saqlashni va ruhiy bardoshlilikni o'rgatadi. Bu fikrlar o'sha davr millatining ijtimoiy murakkabliklari, siyosiy ziddiyatlari va iqtisodiy qiyinchiliklari kontekstida o'qilganda yanada dolzarblashadi.

Ranjimak behudadur dunyo g'amidin, ey ko'ngul,
Har nechuk dardlar bilan sen bo'lmag'il xotir ma'lul.
Rutbai oliyda erdingmuki olmishdur magar,
Giyna qilmoq baxt ishiga oqila lozim dagul.

Mutriba baxt va muvaffaqiyatga erishishda aql, tafakkur va oqilona harakatning muhimligini ta'kidlaydi. Bu g'oya ijtimoiy taraqqiyot va millatning kamoloti uchun bilim va ma'rifatning asosiy omilekanligini ifodalaydi. Shu boisdan, shoir yoshlarni nafaqat hissiy, balki aqliy jihatdan ham yetuk bo'lishga, o'z kelajagiga mas'uliyat bilan qarashga chaqiradi. Shoira insonning o'tkinchiligini va barcha insonlar oxir-oqibat dunyoni tark etishini ham ta'kidlagan. Shoira hayotning bebaho ne'mat ekanligini, uni qadrlash lozimligini aytadi. G'am-xafagarchiliklarning esa asossiz ekanligi, inson ruhiyatini so'ndiruvchi omil ekanligi ko'rsatiladi. Bu ijtimoiy vaziyatda inson ruhiyatining mustahkamligi, g'amni yengish, hayotga ma'naviy va falsafiy yondashuvning muhimligini anglatadi.

Qayda shuncha odamiylar yo'q alardin bir asar,
Kim bu foniylar dunyodan ketdi tutubon hamma yo'l.
Umr bir gavhar erur, har dam g'animat bil ani,
Mutriba, g'amlar abasdur, asli so'z ma'nosi bul.

Bu davr adabiyotining lirik qahramonlari mumtoz she'riyat lirik qahramonlaridan farqli o'laroq ilm-ma'rifatni targ'ib qiluvchi, baxt-saodatni ham unda deb biladigan, ijtimoiy-siyosiy hayot muammolariga o'z munosabatini bildiradigan shaxslardir. Asr boshlarida ro'y bergan ijtimoiy-siyosiy voqealar ta'sirida she'riyatda lirik qahramonning dunyoqarashi va hayotga munosabati tubdan o'zgarib, uning ruhiyatida isyonkorlik xususiyatlari paydo bo'ldi. 1916-yilgi mardikorlik voqealari, Jizzax qo'zg'aloni, oktyabr to'ntarishi natijasidagi xalq hayotidagi o'zgarishlar yangi lirik qahramon vujudga kelishiga sabab bo'ldi. Muazzamxon, Nozimaxonim, Mutriba she'rlarida davr voqealari haqida lirik qahramon tilidan munosabat aks ettirildi. Mutribaning 1916-yilgi "Mardikor voqeasi" she'rida shoira 1916-yilgi voqealarga o'z munosabatini bildirgani holda, mardikorlik voqealarining ayanchli voqealari bayonini keltirib o'tadi:

Ey do'stlar, na bo'ldi ahvoli Kattaqo'rg'on,
Tirqirab jumla xalqi, har qayda bo'ldi sarson.
Zulm aylabon Nikolay, tarqatdi elga farmon,
Shahar va qishloq qolmay, yig'durdi otni chandon.

Shoira 1916-yil voqealarini to'laqonli tasvirlash uchun kambag'allar va boylarni o'zaro qiyoslaydi:

Har kimda bo'lsa pul ko'p, qoldi alar qutulib,
Bechora kambag'allar ketdi bari sotilub.

Shoiralar ijodini tahlil qilar ekanmiz, ular she'rlarining mavzu mundarijasini rang-barang ekanligini ko'rish mumkin. Ilm ma'rifatni ulug'lash, jaholatni qoralash mumtoz adabiyotimizda mavjud an'ana bo'lib, ushbu an'ana XX asr boshlarida shoiralarning asarlari tufayli yangicha mazmun bilan boyidi. Shoiralar ijodi mundarijasini lirik, axloqiy-ma'rifiy, diniy-tasavvufiy, ilohiy ishq, agiografik, ijtimoiy-siyosiy ruhdagi asarlar tashkil etgani holda ilm-ma'rifat, olimlik va maktablarning jamiyat hayotida tutgan o'rni, inson tarbiyasidagi ahamiyati talqiniga qaratilgan she'rlari XX asr boshlaridagi ma'rifatparvar shoirlar ijodiga yaqin turadi. Shoiralar she'rlarida o'tmish yoki boshqa holatlarga emas, o'z davri va zamondoshlariga murojaat etdi. Bu jarayon o'sha davr adabiyotini mavzu jihatdan boyitdi, g'oyaviy-badiiy jihatdan takomillashtirib, satirani rivojlantirirdi, til boyligi uchun xizmat qildi, uslub ravonligini oshirdi. She'riyatdagi bu o'zgarishlar adabiyotni hayot bilan yaqinlashtirdi. "XX asrga kelib, badiiy adabiyot xalq, jamiyat, tuzum, davlat, mafkura xizmatiga yo'naltirildi. Natijada adabiyot yuksak estetik arshidan tirikchilik zaminiga tushirildi. U turli-tuman hayotiy-ma'ishiy muammolar bilan shug'ullanadigan bo'ldi... Ayni vaqtda, XX asrda, milliy adabiyotimiz dunyo adabiy jarayoniga ma'lum darajada qo'shildi. Garchi, u bu borada, istalganday faollik ko'rsata olmagan bo'lsa-da, umumjahon adabiy jarayonining bir qadar ijobiy ta'siridan bahramand bo'la bildi" [Yo'ldoshev 2006, 32].

Xulosa

XX asr boshlarida o'zbek she'riyati milliy ongning uyg'onishi va ijtimoiy-ma'rifiy g'oyalarni yuksaltirish yo'lida muhim o'rin egalladi. Bu davr she'riyati xalqning erkinlik, ozodlikka bo'lgan intilishlarini badiiy ifoda etish bilan birga, og'zaki xalq ijodi va mumtoz adabiyot an'alarini yangi shaklda davom ettirishga intildi. Masalan, Nozimaxonim, Hakima, Mutriba singari shoiralar o'z ijodida xalqning sodda, ravon tilidan, xalq qo'shiqlarining lirizmi va ritmik uslublaridan foydalangan holda, zamonning ijtimoiy-siyosiy muammolarini chuqur falsafiy tafakkur bilan uyg'unlashtirdi.

Bu davrda she'riyatda fikr va tuyg'ular uyg'unligi, ya'ni ma'rifatparvarlik ruhidagi mazmunni badiiy shakl bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etdi. Shoiralar ijodida jamiyatdagi illatlar, insoniy huquqlarning cheklanishi kabi butun bir jamiyat muammolari aks etgan. She'riyatda millatning muqarrar taqdiri, erkinlik va taraqqiyot yo'lidagi murakkab yo'llar badiiy ifoda etildi. Umuman olganda, bu davr o'zbek she'riyati uchun jamiyatning

ijtimoiy, ma'naviy holatini o'rganish va badiiy aks ettirish markaziy tamoyil bo'lib xizmat qildi. Shoiralar ijodida shakl va mazmun yangiliklari, an'anaviy va yangi uslublarning uyg'unlashuvi kuzatildi, bu esa o'z navbatida milliy she'riyatning yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratdi.

Adabiyotlar

- Жалолов Т. (1980). Ўзбек шоирлари. – Тошкент: Адабиёт ва санъат. – Б. 416.
- Каримов Н., Мамажонов С., Қосимов Б., Норматов У., Шарафиддинов О. (1999). XX аср ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи. – Б. 544.
- Маҳмудхўжа Беҳбудий. (2009). Танланган асарлар. (Нашрга тайёрловчи проф. Қосимов Б.) – Тошкент: Маънавият. – Б. 280.
- Йўлдош Қ. (2007). Ёниқ сўз. – Тошкент: Янги аср авлоди. – Б. 546.
- Қодирова М. (1977). XIX аср ўзбек шоирлари ижодида инсон ва халқ тақдири. – Тошкент: Фан, – Б. 184.
- Қосимов Б. (2002). Миллий уйғониш: Жасорат, Маърифат, Фидоийлик. – Тошкент: Маънавият, – Б. 400.
- Қосимов Б., Юсупова Ш., Долимов У., Ризаев Ш., Аҳмедов С. (2004). Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти. – Тошкент: Маънавият, – Б. 464.
- Ashurova, G., & Niyazova, G. (2024). Challenges of Balancing Historical Accuracy and Interpretation in the Depiction of a Historical Figure. *SPAST Reports*, 1(1).
- Hamroyeva, O. J. (2022). Classification of fine arts in "Hadoyiq us-sikhr". Scientific reports of Bukhara State University, 2022(1), 47-56.
- Jalolovna, H. O. (2022). Improvement of the Science of rhyme in treatises of the timurid period. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 342-348.
- Jalolovna, H. O. CORRELATION BETWEEN THE SCIENCE OF RHYME AND THE SCIENCE OF BADE'. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 181.
- Ashurova, G. (2022). Tarixiy shaxs tasvirida tarixiy fakt va talqin muammosi. *Uzbekistan: Language and Culture*, 3(3).
- Ashurova, G. N. (2024). XXI ASR: NIZOMIY VA NAVOIY ADABIY MEROSI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(20), 17-23.

The Reflection of Social Problems and the Idea of Enlightenment in Poetry

Kamola Allanazarova¹

Abstract

This article analyzes the poetic heritage of early 20th-century Uzbek women poets such as Nozimaxonim, Hakima, Mutriba, and others, revealing their role in the development of Uzbek literary thought. It is scientifically substantiated that their works express pressing ideas such as national identity, enlightenment, the social status of women, and the upbringing of the younger generation through poetic means. Their creative approach contributed to the tradition of reflecting the people's way of life truthfully, using clear and simple language, free from complex metaphors and embellishments. The article also explores the renewal of their artistic-aesthetic views, innovations in poetic thinking, and their attitude toward social changes through analytical perspectives. It highlights poetic devices, genre features, and the growing socio-philosophical spirit in a scholarly manner.

Keywords: *Nozimaxonim, Hakima, Mutriba, women poets, enlightenment ideas, social justice, national identity, themes and ideas, artistic thinking, poetry.*

References

- Jalolov T. (1980). O'zbek shoirlari. – Toshkent: Adabiyot va san'at. – B. 416.
- Karimov N., Mamajonov S., Qosimov B., Normatov U., Sharafiddinov O. (1999). XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi. – B. 544.
- Mahmudxo'ja Behbudiy. (2009). Tanlangan asarlar. (Nashrga tayyorlovchi prof. Qosimov B.) – Toshkent: Ma'naviyat. – B. 280.
- Yo'ldosh Q. (2007). Yoniq so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi. – B. 546.
- Qodirova M. (1977). XIX asr o'zbek shoirlari ijodida inson va xalq taqdiri. – Toshkent: Fan, – B. 184.
- Qosimov B. (2002). Milliy uyg'onish: Jasorat, Ma'rifat, Fidoiylik. – Toshkent: Ma'naviyat, – B. 400.
- Qosimov B., Yusupova Sh., Dolimov U., Rizaev Sh., Ahmedov S. (2004). Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. – Toshkent: Ma'naviyat, – B.

¹ *Allanazarova Kamola Dustmurodovna* is a doctoral student at Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-pochta: allanazarovakamola021@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-7960-1139

Allanazarova, K. 2025. "The Reflection of Social Problems and the Idea of Enlightenment in Poetry". *Uzbekistan: Language and Culture*. 2(2): 105-116.

464.

- Ashurova, G., & Niyazova, G. (2024). Challenges of Balancing Historical Accuracy and Interpretation in the Depiction of a Historical Figure. *SPAST Reports*, 1(1).
- Hamroyeva, O. J. (2022). Classification of fine arts in "Hadoyiq us-sikhr". Scientific reports of Bukhara State University, 2022(1), 47-56.
- Jalolovna, H. O. (2022). Improvement of the Science of rhyme in treatises of the timurid period. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 342-348.
- Jalolovna, H. O. CORRELATION BETWEEN THE SCIENCE OF RHYME AND THE SCIENCE OF BADE'. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 181.
- Ashurova, G. (2022). Tarixiy shaxs tasvirida tarixiy fakt va talqin muammosi. *Uzbekistan: Language and Culture*, 3(3).
- Ashurova, G. N. (2024). XXI ASR: NIZOMIY VA NAVOIY ADABIY MEROSI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(20), 17-23.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anjion, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu>

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com